

zodpovědnosti za válku a zájem právě velkých států na zachování míru.

Procento způsobilých branců je sice na venkově zpravidla stále ještě příznivější nežli v městech, ale i zde se poměry dělnickou ochranou a stoupáním mzdy a životní úrovně i řádnou péčí hygienickou postupně zlepšují a zato průmysl svou neobmezenou expansivností poskytuje více lidem výživy a může tedy dodat absolutně větší počet branců nežli rolnictvo na téměř prostranství, nehledíc k tomu, že průměrná vyšší inteligence městského obyvatelstva umožňuje snížení presenční služební doby a tím i úsporu finanční a hospodářskou.

Vývoj k industrialisaci, exportu a světovému hospodářství není tedy zlem, naopak s prospíváním průmyslu je totožna i prosperita národního hospodářství vůbec a s ním i samého zemědělství, čehož dokladem je, že právě státy průmyslově vyspělé jsou zároveň zeměmi nejintenzivnější kultury zemědělské (Belgie, Holandsko, Německo).

V praxi vedl tento názorový rozpor, kterýž došel výrazu i u některých autorů socialistických, k různému stanovisku co do hospodářské i zahraniční politiky: směr první byl pro povznesení kupní síly vnitřního trhu jako náhrady za export, pro celní ochranu, zvl. i agrární, pro kolonie a imperialismus, směr druhý byl pro svobodný obchod a zejm. pro zrušení cel obilních.

Přes tyto víc theoretické námitky praxe veškeré obchodní politiky státní šla a nyní po válce následkem zadluženosti a pasivní platební bilance všech skoro čelnějších států evropských časem ještě úsilovněji půjde za cílem povznesení hospodářských styků mezinárodních. Staré instituce — konsulární zastoupení — se zdokonalují a novější — obchodní musea, komerční informační kanceláře, veřejná skladiště v zorková, zahraniční obchodní a živnostenské komory, banky zámořské a osadní — vždy četněji se zřizují a všestranně vypravují.

§ 42. Konsuláty.

I. Instituce konsulátů v dnešním smyslu vznikla ve středověku v Itálii. Kupci téhož města nebo národa v cizině usedlí volili si původně sami náčelníky, kterým příslušelo udržovati pořádek mezi vlastními krajany a zastupovati je proti cizí moci

státní. Tak byli již od válek křížáckých v pol. 12. stol. »starší« (podestà, vicecomes a j.), jmenovaní italskými republikami (Pisa, Amalfi, Janov a Benátky) v Cařihradě, v Syrii, později v Alexandrii a obecně v obvodu moře středozevního, zvlášt' vypělou konsulární organizaci měla tehdy Barcelona se svými 55 konsuly. Později byli tito konsulové jmenováni státem.

Pro tyto úředníky a soudce obchodní převzala města středozevního moře název consuls des marchands, juges-marchands nebo consuls-marchands. U měst severoněmecké hany nahražovali instituci konsulů v mnoha směrech t. zv. aldermänner (starší), kteří však rozpadem hany rovněž zašli.

Až do stol. 17. měli konsulové naveskrze ráz diplomatický. Byli vybaveni dalekosáhlou pravomocí a výsadami, jakých se dnes dostává sotva vyslancům, a časem bylo jim svěřováno množství funkcí, vlastní podstatě konsulátů cizích, především též funkce vrchnostenské a soudcovské.

Zřizováním stálých vyslanectev od 1. polovice 17. stol. zbařování byli konsulové v křesřanských zemích svého diplomatického a soudcovského rázu a byli obmezováni vždy více na záležitosti správní. Jejich obchodněpolitická působnost a důležitost však oceňována teprv znenáhla a mnohem později, hlavně teprv od polou stol. 19. V zemích nekřesřanských mívají ještě dnes konsulové především velice rozsáhlou pravomoc soudní, jež bývala zaručena dříve na př. konsulům německým smlouvami s asijskými státy, jako Siam, Čína, Persie atd., nebo jinde zakořeněna jen zvyklostmi.

V zámoří rozšířila se instituce konsulátů teprv, když vznikly v Americe samostatné státy, když upadly v Asii dřívější privilegované veliké společnosti obchodní a východní Asie otevřela se volnému obchodu. V novějších obchodních smlouvách si státy výslovně vyhrazují jmenovatí konsuly ve všech přístavech a obchodních místech smluvního státu, v nichž jsou připuštěni konsulové kteréhokoliv státu třetího, a vyhrazují si pro ně stejné výhody, oprávnění a úlevy (na př. rak.-uher. obchodní smlouva s Itálií z r. 1906, německošvédská z r. 1911).

Dle dnešního stavu jsou konsuly buď zvlášt' k tomu vzdělání, státem do ciziny vyslaní a jim placení úředníci z povolání (consules missi), nebo stát jmenuje v cizím obchodním městě kupce tam usedlého nebo jinou způsobitou osobnost, ať svého příslušníka či cizího, bezplatným »honorárním«

konsolem (consules electi), který pak vykonává konsulát jako čestný úřad vedle svého vlastního povolání a jehož příjmy záleží pouze v poplatcích za jisté výkony agendy konsulární.

Vzájemný poměr obou těchto kategorií konsulátů byl a jest dosud v různých státech velmi rozmanitý. Všude spatřujeme sice převahu konsulátů honorárních nad úřednickými, ale pokud jen dovolují finanční prostředky, hledí státy přejíti od konsulátů čestných k odborně vzdělaným konsulům z povolání, pečují o zvláštní vzdělávací zařízení pro službu zahraniční a vůbec pracují k soustavnému poznávání ciziny. Konsuláty a vyslanectva vybavují se přímo jakýmsi štábem úředníků specialisovaných pro určité obory, zřizují se při nich attaché nejen komerční, nýbrž i zemědělstí, techničtí a j., nebo zvláštní úředníci pro studium zahraničních poměrů sociálních, v Americe i vystěhovaleckých a pod. Dosud však žádný stát nedospěl k definitivní, všechny kladené požadavky uspokojící organizaci své služby konsulární. I v nejdemokratičtějších státech — v Anglii a Francií jako v Americké Unii — předlouho a namnoze až do nejposlednější doby spatřujeme dále protekční systém, který z konsulátů jako z vyslanectev činil na úkor kvality a úspěšného působení jejich doménu vlivných osob a stran politických a odpuzoval i vylučoval ze zahraniční úřednické dráhy lidi opravdu nadané, vzdělané a snaživé, který však právě nyní všude ustupuje skutečnému vzdělání a příčinnivosti.

II. Historickým vývojem přešla sice diplomatická působnost konsulů na nově jmenovaná vyslanectva a působnost soudcovská zanikla namnoze i v státech mimokřesťanských zrušením t. zv. kapitulací, přesto však zbyly konsulům vždy ještě četné úkoly politické a správní. Jsou to zejm.

vedení matrik o příslušnících domácího státu a ověřování jejich občanského stavu, legalisace a vidování listin, vydávání a potvrzování nebo prodlužování pasů;

poskytování konsulární ochrany a podpory právním nárokům státních příslušníků mateřského státu;

péče o podporu těchto státních příslušníků v nouzi nebo i o jejich návrat do vlasti;

spolupůsobení k zamezení lehkovážného vystěhovalectví a vyděračského svádění k vystěhování za hranice;

vymožení práva chudých v případech procesních a bezpro-

střední působení, aby se zamezily předem již bezvýsledné právní spory nebo nevýhodná obchodní spojení v cizině;

ingerence při pozůstalostech státních příslušníků zemřelých v cizině;

vydávání a vidování vysvědčení o původu pro řízení celní, doručování listin, zvláště ve věcech vojenských;

spolupůsobení při odvodních komisích v cizině, při evidenci branců, při mobilisaci v případě války;

různé jiné intervence u úřadů v jejich sídle a obvodu, zvláště také při ztroskotání lodí, při jejich prodeji, při stíhání uprchlých zločinců a pod.

Konsulové mívají také, jak tomu bylo i v Rakousko-Uhersku, povinnost podávati správě válečného námořnictva svého státu pravidelné informace o plavebních poměrech svého obvodu a měli právo disciplinárního a policejního dozoru (inspekce) nad námořníky, nacházejícími se na palubě obchodních lodí jejich národa.

Důležitou agendou konsulů býval již dříve dozor nad zachováváním státních smluv (nejenom obchodních), v četných státech měli konsulové též úkoly rázu politického, protože konsulové, ustanovení v četnějších místech ciziny, mohli určité poměry lépe sledovati než vyslanec, obmezený na residenci panovníkovu nebo na sídlo vlády ústřední.

Vedle této starší činnosti konsulů, jakožto státních orgánů správních a politických, stala se zvýšeným nyní významem hospodářských vztahů mezinárodních jejich novější obchodněpolitická a vůbec hospodářsko- a sociálněpolitická působnost v cizině úkolem nejhlavnějším. Neznamenajíc nikterak, že by konsul měl býti pokládán za jakéhosi obchodního agenta, který má domácí firmě (výrobci, exportéru a pod.) obstarati všechno, co s sebou přinášejí komplikace (závady, reklamace atd.) obchodního styku mezinárodního, směřuje hospodářskosociální působnost konsulů k tomu, aby prospívala jednotlivému tuzemskému podniku v cizině tím, že snaží se prospěti národnímu hospodářství mateřského státu jakožto celku.

Předním úkolem konsulovým zde jest zpravodajství o všelikých poměrech, důležitých pro vzájemné tržební a dopravní i jiné hospodářskosociální styky mezi státem, který jej vyslal, a státem, v němž působí. Tak měli na př. konsulové bývalého Rakousko-Uherska dle instrukcí podávati pravidelné komerční

zprávy zejm. o kupeckých úpadcích (konkursech, vyrovnáních) významných pro náš obchod, o důvěryhodnosti a úvěrní schopnosti jednotlivých firem zahraničních, o obchodních konjunkturách, o proměnách v potřebě, modě atd., především k informaci obchodních komor a jejich exportních kanceláří, vývozních spolků a pod.

Má-li v tomto obchodněpolitickém směru konsul úspěšně působiti, musí především býti vždy co nejzevrubněji orientován o výrobních a odbytových i dopravních poměrech své mateřské země (o střediscích určitých výrob, o továrnách a velkoobchodech) a věsti je v nepřetržité soustavné evidenci. V místě a obvodě své zahraniční působnosti pak má konsul co možná přesně a přímo ze skutečného hospodářského života orientovati se o potřebách země, v které jest pověřen, zkoumati její poměry nejen výrobní v průmyslu i zemědělství, nýbrž i obchodní, dopravní a sociální, pracovní podmínky a vůbec poměr mezi zaměstnavateli a dělníky atd. O svých pozorováních, o vypsání veřejných dodávkách, o zahraničních výstavách národních či mezinárodních i o jiných příležitostech pro rozšíření známosti o výrobních, obchodních, lázeňských, klimatických a sportovních místech své země mateřské má konsul podávati nejen pravidelné občasně zprávy své vládě, nýbrž i dle potřeby od případu k případu vždy včasné a zevrubně přímo interesentům a jejich organisacím.

Ve skutečnosti právě v obchodněpolitickém směru bývaly před válkou ve všech státech pronášeny na konsuláty četné stesky jak ohledně jejich předchozího vzdělání, zvláště jazykového, národohospodářského a komerčního, tak co do jejich obchodního zpravodajství a úřadování vůbec, a bývaly činěny proto četné návrhy na reformu služby konsulační.

§ 43. Obchodní emigrace a obchodní komory v cizině.

I. Velikou podporou exportu a vůbec vnějšího obchodu jest obchodní emigrace, jakou mají od staletí vedoucí státy průmyslové a jejíž příbuzenské svazky jsou rozsáhlou měrou na prospěch rozvoji vývozní tržby země mateřské. V dřívějších dobách děl se mezinárodní obchod snad z většiny touto obchodní emigrací v cizině. Zvláště židé od svého vypuzení ze Španělska a Portugalska nabyli rozptýlením po všech skoro zemích světa,